

Pavlo Levchuk

TRÓJJĘZYCZNOŚĆ UKRAIŃSKO-ROSYJSKO-POLSKA UKRAIŃCÓW NIEPOLSKIEGO POCHODZENIA

Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska
Ukraińców niepolskiego pochodzenia

Nowe w Glottodydaktyce

Studia lingwistyczne
i pedagogiczne

nr 5

Redaktor naukowy serii:

Przemysław E. Gębał

Rada naukowa serii:

prof. dr hab. Władysław T. Miodunka

prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz

dr hab. Krystyna Błeszyńska, prof. SGGW

dr hab. Beata Pitula, prof. PŚ

Pavlo Levchuk

Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia

Kraków 2020

Pavlo Levchuk, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

 <https://orcid.org/0000-0001-7865-6833>

 p.levchuk@ispan.waw.pl

© Copyright by Pavlo Levchuk, 2020

Recenzent

dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK

Opracowanie redakcyjne

Edyta Wygonik-Barzyk

Projekt okładki

Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-284-7 (druk)

ISBN 978-83-8138-285-4 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381382854>

Na okładce wykorzystano zdjęcie ze strony

<https://gramho.com>

Wydanie książki zostało dofinansowane ze środków

Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Wprowadzenie	11
Wstęp	19
Rozdział 1. Kontakty językowe i kulturowe ukraińsko-rosyjsko- -polskie na tle zmian społecznych i językowych po 1991 roku.....	25
1.1. Zarys kontaktów językowych	25
1.2. Kontakty językowe po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości.....	29
1.2.1. Konkurencja języków w mediach	30
1.2.2. Konkurencja języków w systemie szkolnictwa	35
1.2.3. Polityka językowa wobec języka ukraińskiego. Rzeczywistość i postulaty	37
1.3. Sytuacja języka polskiego na Ukrainie po 1991 roku	39
1.3.1. Język polski jako język odziedziczony.....	39
1.3.2. Język polski a Kościół katolicki.....	43
1.3.3. Język polski jako obcy	44
1.3.4. Certyfikacja języka polskiego jako obcego	48
1.4. Migracja. Typy migracji	49
1.5. Migracje Ukraińców	52
1.6. Ukraińcy w Polsce. Dane liczbowe	55
1.6.1. Studenci.....	56
1.6.2. Uczniowie szkół podstawowych i średnich	58
1.6.3. Pracownicy z Ukrainy	58
1.7. Podsumowanie	60

Rozdział 2. Przegląd najważniejszych opracowań z zakresu kontaktów językowych polskiego, <i>ukraińskiego i rosyjskiego</i>	63
2.1. Kontakty rosyjsko-obce.....	64
2.2. Kontakty polsko-obce.....	66
2.2.1. Biografia językowa vs. studium przypadku.....	67
2.2.2. Pozostałe badania polsko-obce	71
2.3. Kontakty ukraińsko-rosyjskie.....	72
2.4. Kontakty ukraińsko-polskie.....	75
2.5. Podsumowanie	78
Rozdział 3. Podstawowe terminy niezbędne do opisu zjawiska trójjęzyczności.....	79
3.1. Język pierwszy.....	79
3.2. Język drugi	81
3.3. Język trzeci	82
3.4. Język funkcjonalnie pierwszy i język funkcjonalnie drugi.....	83
3.5. Język obcy.....	86
3.6. Dwujęzyczność vs. trójjęzyczność. Podobieństwa i różnice	87
3.7. Tożsamość kulturowa	90
Rozdział 4. Charakterystyka badanej populacji oraz opis metody badawczej.....	95
4.1. Wykorzystanie innych prac badawczych przy tworzeniu ankiety	96
4.2. Terminy i miejsca prowadzonych badań.....	97
4.3. Respondenci i ich podział na grupy	98
4.3.1. Profil grupy U.....	99
4.3.2. Profil grupy P	101
4.3.3. Profil grupy Up.....	103
4.3.4. Profil grupy Pp	105
Rozdział 5. Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska w świetle badań ankietowych.....	107
5.1. Motywacja do nauki języka polskiego.....	107

5.2. Tożsamość badanych	111
5.3. Język pierwszy badanych.....	115
5.4. Częstotliwość posługiwania się każdym z badanych języków	118
5.4.1. Częstotliwość posługiwania się językiem ukraińskim	118
5.4.2. Częstotliwość posługiwania się językiem rosyjskim	121
5.4.3. Częstotliwość posługiwania się językiem polskim	123
5.5. Motywacja wyboru języka komunikacji	124
5.6. Deklarowany poziom znajomości każdego z badanych języków	127
5.6.1. Poziom znajomości języka ukraińskiego	127
5.6.2. Poziom znajomości języka rosyjskiego	131
5.6.3. Poziom znajomości języka polskiego	133
5.6.4. Porównanie poziomu znajomości badanych języków w zakresie mówienia	137
5.7. Miejsca przyswajania i/lub uczenia się języków.....	139
5.7.1. Miejsca przyswajania i/lub uczenia się języka ukraińskiego.....	139
5.7.2. Miejsca przyswajania i uczenia się języka rosyjskiego.....	141
5.7.3. Miejsca uczenia się i przyswajania języka polskiego.....	143
5.8. Stosunek emocjonalny do każdego z badanych języków....	145
5.8.1. Stosunek emocjonalny do języka ukraińskiego	146
5.8.2. Stosunek emocjonalny do języka rosyjskiego	147
5.8.3. Stosunek emocjonalny badanych do języka polskiego.....	149
5.9. Podsumowanie	150
5.9.1. Częstotliwość używania każdego z języków	152
5.9.2. Deklarowany poziom znajomości każdego z trzech języków	154
5.9.3. Stosunek emocjonalny do każdego z języków	157

Rozdział 6. Miejsca komunikacji i osoby interlokutorów	159
6.1. Miejsca posługiwania się każdym z badanych języków	159
6.1.1. Miejsca posługiwania się językiem ukraińskim.....	159
6.1.2. Miejsca posługiwania się językiem rosyjskim.....	162
6.1.3. Miejsca posługiwania się językiem polskim	164
6.2. Wybór języka komunikacji w zależności od osoby interlokutora	165
6.2.1. Język/-i komunikacji z rodzeństwem	166
6.2.2. Język/-i komunikacji z rodzicami	167
6.2.3. Język/-i komunikacji z dziećmi.....	168
6.2.4. Język/-i komunikacji z dziadkami	169
6.2.5. Języki/-i komunikacji z nauczycielem i wykładowcą.....	170
6.2.6. Język/-i komunikacji ze znajomymi	171
6.2.7. Język/-i komunikacji z kolegami w pracy.....	173
6.2.8. Język/-i komunikacji z dalszą rodziną	175
6.3. Język/-i mediów i komunikacji elektronicznej.....	176
6.3.1. Język/-i słuchanych audycji radiowych.....	176
6.3.2. Język/-i oglądanych telewizji.....	177
6.3.3. Język/-i oglądanych filmów	178
6.3.4. Język/-i czytanej prasy.....	179
6.3.5. Język/-i wykorzystywane podczas surfowania w Internecie.....	181
6.3.6. Język/-i wykorzystywane w kontaktach SMS-owych	182
6.3.7. Język/-i wykorzystywane przy pisaniu e-maili.....	183
6.3.8. Język/-i używanych programów komputerowych	184
6.4. Język/-i sfery osobistej	185
6.4.1. Język/-i modlitwy badanych.....	186
6.4.2. Język/-i marzeń	187
6.4.3. Język/-i przekleństw i wulgaryzmów	188
6.4.4. Język/-i pisanie blogów (pamiętników)	189
6.4.5. Język/-i robienia notatek.....	190
6.4.6. Język/-i wyrażania emocji.....	191
6.5. Podsumowanie	192

Rozdział 7. Modele stawania się i bycia trójjęzycznym	199
7.1. Język ukraiński językiem pierwszym, rosyjski językiem drugim, polski językiem trzecim przyswajany po przyjeździe do Polski. W kierunku trójjęzyczności.....	200
7.2. Język ukraiński językiem pierwszym, rosyjski drugim, polski językiem trzecim przyswojonym w czasie pobytu w Polsce	207
7.3. Język ukraiński językiem pierwszym, polski językiem funkcjonalnie drugim, rosyjski językiem drugim w kolejności przyswajania, ale funkcjonalnie trzecim	214
7.4. Język rosyjski językiem pierwszym, ukraiński językiem drugim poznany przed wyjazdem do Polski, język polski jako trzeci w kolejności przyswajania, ale potem funkcjonalnie drugi	225
7.5. Język rosyjski językiem pierwszym, ukraiński językiem drugim wyuczonym w trakcie nauki w szkole, polski językiem trzecim wyuczonym samodzielnie podczas studiów wyższych.....	231
7.6. Język ukraiński językiem pierwszym, polski językiem drugim poznany we wczesnym dzieciństwie, rosyjski językiem trzecim poznany w czasie edukacji szkolnej	236
7.7. Modele stawania się i bycia trójjęzycznym. Podsumowanie	244
 Rozdział 8. Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska jako realizacja polityki językowej Rady Europy.....	249
 Bibliografia	257
Źródła internetowe	268
Zasoby i narzędzia.....	270
 Spis tabel.....	271
 Spis wykresów	273
 Spis map.....	277

Streszczenie. <i>Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia</i>	279
Summary. <i>Ukrainian-Russian-Polish trilingualism of Ukrainian people of non-Polish descent</i>	283
Резюме. <i>Українсько-російсько-польська тримовність українців непольського походження</i>	287
Резюме. <i>Українсько-русько-польський трилінгвізм українців непольського походження</i>	289
Indeks nazwisk.....	293

Wprowadzenie

Wszyscy zainteresowani pracą Pavla Levchuka zwracają uwagę na aktualność jej tematyki. Migracje Ukraińców do Polski stały się w ostatnich kilkunastu latach zjawiskiem tak częstym, że zwraca ono powszechną uwagę, staje się przedmiotem zainteresowania wielu Polaków, ważnym zagadnieniem w dyskursie publicznym i prywatnym, także tematem wielu publikacji dziennikarskich i naukowych. Można jednak odnieść wrażenie, że językoznawcy polscy poświęcali temu zjawisku zbyt mało uwagi, być może przekonani, że bliskie pokrewieństwo języków ukraińskiego i polskiego bardzo ułatwia przyswojenie sobie polszczyzny przez migrantów ukraińskich, czyniąc proces opanowywania przez nich języka polskiego zjawiskiem niewymagającym specjalnych studiów i troski. Doktor Pavlo Levchuk jest pierwszym językoznawcą, który zwrócił uwagę na to zjawisko – najpierw w swej pracy magisterskiej zatytułowanej *Bilingwizm ukraińsko-polski w ujęciu socjolingwistycznym* (2014), potem zaś w rozprawie doktorskiej *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia* (2019), a także w wielu artykułach publikowanych w Polsce i na Ukrainie.

Aby docenić znaczenie publikowanej tu jego monografii doktorskiej, musimy umieścić ją na tle dwu różnych tradycji. Pierwszą z nich jest tradycja badań socjolingwistycznych bilingwizmu polsko-obcego i wielojęzyczności z udziałem języka polskiego – tradycja stosunkowo młoda, gdyż zaczynająca się po roku 2000, w pierwszych latach XXI wieku. Została ona przedstawiona w trzech artykułach Władysława T. Miodunki: *Dwujęzyczność, walencja kulturowa i tożsamość (e)migracji polskiej w świecie* (2010), *Dwujęzyczność polsko-obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywy badań* (2014)

oraz *Rozpowszechnianie, zachowywanie i nauczanie języka polskiego w świecie w latach 1918-2018. Część III: Badania zbiorowości polonijnych, ich języka i kultury, bilingwizmu polsko-obcego oraz nauczania polszczyzny w świecie w latach 1970-2018* (2020). Na tle badań bilingwizmu polsko-obcego i wielojęzyczności rozprawa P. Levchuka wyróżnia się tym, że jest ona pierwszą monografią trójjęzyczności, najprostszego przykładu zjawiska wielojęzyczności.

Druga tradycja, o której trzeba przypomnieć, to tradycja uczenia się polszczyzny przez cudzoziemców niepolskiego pochodzenia – tradycja stara, bo 500-letnia, zaczynająca się w latach 20. wieku XVI i trwająca do dziś, jak o tym świadczy publikowana monografia P. Levchuka. Warto o tej tradycji przypominać, gdyż jest ona zjawiskiem nieuświadamianym przez Polaków, także przez wielu językoznawców polskich, przekonanych, że polskiego uczą się za granicą tylko osoby polskiego pochodzenia. Tymczasem tradycja ta ma w swej historii daty tak ważne, jak rok 1568, rok publikacji pierwszej gramatyki języka polskiego, zatytułowanej *Polonicae grammatices institutio*. Została ona napisana w języku łacińskim przez Francuza, nazywanego po łacinie Petrus Statorius Gallus, a po polsku – Piotr Statorius-Stojeński. Był on cenionym teologiem reformacyjnym, pisarzem, pedagogiem i gramatykiem, znanym z powodu bardzo dobrej znajomości języka polskiego. Warto podkreślić, że w latach 1568-1770 to cudzoziemcy byli autorami gramatyk naszego języka, a także podręczników, rozmówek i listowników do nauczania języka polskiego jako obcego. Można powiedzieć, że to cudzoziemcy pochodzenia francuskiego, niemieckiego lub czeskiego specjalizowali się w nauczaniu innych obcokrajowców polszczyzny jako języka obcego. Pierwszą gramatyką języka polskiego, napisaną po polsku dla Polaków, była gramatyka zatytułowana *Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Gramatyka języka polskiego ucząca, a tym samym pojęcie obcych języków jako łacińskiego, francuskiego, włoskiego i innych ułatwiająca* Walentego Szylarskiego (1770).

Zobaczmy teraz, jak na tle tych dwu tradycji przedstawia się publikowana monografia P. Levchuka. Składa się ona z dwu części:

pierwsza z nich ma charakter teoretycznego wprowadzenia do badań trójjęzyczności i tożsamości kulturowej, podczas gdy druga przynosi dokładną analizę zebranego materiału. W części pierwszej znalazły się rozdziały poświęcone kontaktom językowym i kulturowym ukraińsko-rosyjsko-polskim po 1991 roku oraz sytuacji polszczyzny na Ukrainie po tym roku, stanowi badań nad kontaktami językowymi rosyjsko-obcymi, polsko-obcymi, ukraińsko-rosyjskimi i ukraińsko-polskimi, wreszcie podstawom teoretycznym badań zjawiska trójjęzyczności oraz podstawowym terminom z tego zakresu. Jak widać, autor skoncentrował się tu na okresie po ogłoszeniu niepodległości przez Ukrainę w 1991 roku i uznaniu tego faktu przez polskie władze państwowe jako pierwsze na świecie, co dało początek nowym kontaktom ukraińsko-polskim.

W części drugiej pracy znalazły się cztery rozdziały. Pierwszy z nich został poświęcony trójjęzyczności ukraińsko-polskiej w świetle badań ankietowych i stanowi analizę ilościową tego zjawiska. Rozpoczyna go prezentacja respondentów oraz przebiegu prowadzonych badań. Badaniami objęto w sumie 1160 informatorów podzielonych na 4 grupy: grupę U, liczącą 450 osób niepolskiego pochodzenia mieszkających na Ukrainie; grupę P, liczącą 450 osób niepolskiego pochodzenia mieszkających w Polsce. Pozostałe osoby zadeklarowały polskie pochodzenie jednego ze swych pradziadków i zostały podzielone na dwie grupy: Up to badani, którzy mieli pradziadka Polaka i mieszkają obecnie na Ukrainie (221 osób), a Pp to osoby mieszkające w Polsce (39). Osoby z pradziadkiem polskiego pochodzenia zostały wzięte pod uwagę, gdyż zakładano, że pradziadkowie rzadko biorą udział w wychowaniu prawnuków, i spodziewano się odpowiedzi zbliżonych do odpowiedzi respondentów niepolskiego pochodzenia, co w zasadzie potwierdziło się w badaniach. Badania były prowadzone na Ukrainie i w Polsce od lutego 2015 do czerwca 2017 roku. Badaniom poddano deklarowany język pierwszy respondentów, motywację do uczenia się polskiego, poziom znajomości każdego z języków z podziałem na sprawności językowe, częstotliwość używania każdego z języków i stosunek emocjonalny do każdego z nich. W rozdziale szóstym

przedstawiono najpierw sfery posługiwania się każdym z języków, potem osoby, z którymi respondenci komunikują się w tych językach, częstotliwość wyboru każdego z badanych języków w trakcie korzystania z mediów oraz w sferze osobistej.

Rozdział siódmy przynosi analizę jakościową zebranych przypadków. Analiza ta doprowadziła do wyróżnienia sześciu modeli stawiania się i bycia trójjęzycznym. Wyglądają one następująco:

Model 1: **Język ukraiński językiem pierwszym (J1)**, rosyjski językiem drugim (J2), polski językiem trzecim przyswajany po przyjeździe do Polski. W modelu tym autor zmieścił początkowe fazy stawiania się osobami trójjęzycznymi.

Model 2: **Język ukraiński jako J1**, rosyjski J2, polski językiem trzecim przyswojonym podczas pobytu w Polsce.

Model 3: **Język ukraiński J1**, język polski językiem funkcjonalnie drugim, rosyjski – językiem drugim w kolejności przyswajania, ale funkcjonalnie trzecim.

Model 4: **Język rosyjski J1**, ukraiński J2 poznany przed wyjazdem do Polski, polski jako trzeci język w kolejności przyswajania, potem funkcjonalnie drugi.

Model 5: **Język rosyjski J1**, ukraiński J2 wyuczonym w szkole, polski językiem trzecim wyuczonym samodzielnie podczas studiów wyższych.

Model 6: **Język ukraiński J1**, język polski językiem drugim poznany we wczesnym dzieciństwie, język rosyjski językiem trzecim poznany podczas edukacji szkolnej.

W podsumowaniu tego rozdziału znalazła się ogólna charakterystyka każdego modelu. Przy okazji warto zwrócić uwagę na sytuację językową na Ukrainie, gdzie językiem pierwszym, ojczystym może być język ukraiński, a także język rosyjski. Dobrze to widać w przygotowanych przez autora modelach – modele czwarty i piąty rozpoczynają się od języka rosyjskiego jako języka pierwszego części badanych.

W rozdziale końcowym autor dokonał podsumowania badań i pokazał, w jaki sposób ich rezultaty mają się do postawionych

w początkowej fazie hipotez badawczych. Potwierdzenie uzyskały następujące cztery hipotezy:

- I. Zmiana roli języka polskiego wśród Ukraińców mieszkających w Polsce z obcego na funkcjonalnie drugi, w rzadkich przypadkach – pierwszy.
- II. Tożsamość badanych pozostaje bez zmian. Osoby, które przed przyjazdem do Polski deklarowały, że są Ukraińcami, nadal nimi pozostają.
- III. Zainteresowanie polszczyzną na Ukrainie wiąże się z możliwą emigracją do Polski lub z chęcią nauczania się języka polskiego jako obcego na Ukrainie.
- IV. Polszczyzna zaczyna powoli przejmować rolę języka rosyjskiego jako funkcjonalnie drugiego języka zarówno w Polsce, jak i w mniejszym stopniu na Ukrainie, szczególnie u Ukraińców mających negatywne nastawienie do języka rosyjskiego. Jest to proces długotrwały, dopiero się zaczynający.

Hipoteza V postawiona w 2014 roku, dotycząca osób z pradziadkiem polskiego pochodzenia, potwierdziła się – zdaniem autora – tylko w 75%. Potwierdziła się w zakresie tożsamości narodowej, gdyż w grupie Pp za Polaków uważało się tylko 7,7%, zaś w grupie Up zaledwie 4,1%. Inaczej rozłożyły się wyniki dotyczące podwójnej tożsamości polsko-ukraińskiej, którą deklarowało 10,3% osób w grupie Pp i aż 16,3% w grupie Up. Oznacza to, że osoby mieszkające w Polsce oczekują, że będzie się je uważać za Polaków, na co dowodem jest wypowiedź ojca jednego z uczniów z Ukrainy, który uczył się w Krakowie: *Proszę pana, on Polak; ukraiński, ale Polak*.

Zapoznając się ze studiami przypadków przedstawionymi w pracy oraz z modelami stawiania się i bycia osobą trójjęzyczną ukraińsko-rosyjsko-polską lub rosyjsko-ukraińsko-polską, uświadamiamy sobie, że autor pisze o grupie Ukraińców bardzo mu bliskiej, bo dzielącej z nim podobny los i mającej (bardzo) podobne doświadczenia. Zastanawiamy się nawet, czy autor mógłby zostać uznany za przedstawiciela któregoś z modeli, a jeśli tak, to którego. Aby odpowiedzieć na te pytania, chciałbym przedstawić przypadek Pavla Levchuka i dokonać jego pobieżnej analizy.

Pawło Levchuk urodził się w 1991 roku w Równem na Ukrainie. Uważa się za pół-Ukraińca, pół-Polaka i dlatego nie uwzględnił swojego przypadku w pracy, choć jest przekonany, że jego przypadek byłby najbliższy modelom piątemu i szóstemu. W domu mówiło się po rosyjsku i po ukraińsku, ale osobą polskiego pochodzenia była babcia, której Pawło zawdzięcza kontakt z Kościołem katolickim, w którym modlono się i mówiono po polsku, także nauczano tego języka w szkole sobotniej. To babcia zadbała o jego kontakt z językiem polskim i wraz z matką wspierała go w procesie uczenia się polszczyzny. Babcia, Dana Soniec, urodziła się w 1942 roku w okolicach Grodna na Białorusi w polskiej rodzinie Laskowików. W dzieciństwie posługiwała się językami polskim i rosyjskim, ale radziecka szkoła i koleje losu spowodowały, że jej pierwszym funkcjonalnie językiem stał się rosyjski. Polskim nie posługiwała się przez wiele lat, stopniowo zapominając go, natomiast ukraiński znała na poziomie podstawowym, umożliwiającym codzienną komunikację. Poza tym uważała ten język za zbędny w komunikacji z innymi, gdyż oni mówili przecież po rosyjsku. Matka posługiwała się językami ukraińskim i rosyjskim, a ojciec mówił po ukraińsku oraz posługiwał się surżykiem, językiem mieszanym ukraińsko-rosyjskim.

Jak na prawdziwą Polkę przystało, babcia była katoliczką, regularnie chodzącą do kościoła, kiedy stało się to możliwe, i zabierając ze sobą wnuka. Podobnie jak babcia, większość parafian słabo znała polszczyznę, ale mogła uczestniczyć w nabożeństwach, korzystając z książeczek do nabożeństwa i śpiewników, w których język polski był zapisywany cyrylicą. Te książeczki stanowiły dla nich pierwsze zbiory tekstów pisanych po polsku, które umożliwiały im powrót do zapomnianego języka dzieciństwa. Dla Pavła polszczyzna była językiem ważnym, ponieważ w jego otoczeniu znali go tylko ludzie wybrani, którzy używali go w miejscach specjalnych, takich jak kościół, parafia, szkoła parafialna, gdzie pracował nauczyciel przysłany z Polski. Język polski był rzadko obecny w domu Pavła, który wspomina dziś, że na zajęciach z języka polskiego nauczyciel mówił dzieciom, że są Polakami, trochę innymi od tych z Polski, ale jednak Polakami, co

sprawało im wtedy radość. Ponieważ Pavlo był dobrym uczniem, od 1999 roku miał możliwość wakacyjnych wyjazdów z babcią do Polski, poznawania Polaków, ich języka i kultury. Te wczesne kontakty z polszczyzną mówioną w Polsce zapewne sprawiły, że mówi on po polsku bez charakterystycznego wschodniego akcentu.

Po ukończeniu szkoły średniej Pavlo został zakwalifikowany na studia w Polsce jako stypendysta rządu RP. Przed rozpoczęciem studiów magisterskich odbył roczny kurs przygotowawczy w Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Po jego ukończeniu wybrał studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Podczas studiów w Krakowie miał stosunkowo mało kontaktów z językiem ukraińskim z dwóch powodów: w akademiku zawsze miał współlokatorów Polaków, a poza tym poznał tu dużo przyjaznych ludzi z Polski, co nie zmuszało go do poszukiwania starych znajomych z Ukrainy, których część studiowała w Krakowie, ale mieszkała w innych domach studenckich. W rezultacie studia w Krakowie oznaczają dla niego zasadniczą zmianę, ponieważ tu zaczął nie tylko studiować, ale także prowadzić życie niemal całkowicie po polsku. Teraz wyraża opinię, że to w Krakowie język polski stał się dla niego językiem funkcjonalnie pierwszym, obok języka ukraińskiego.

Po zakończeniu studiów licencjackich na kierunku polonistyka, specjalizacja nauczycielska, postanowił podjąć studia magisterskie w ramach specjalności nauczanie języka polskiego jako obcego i drugiego w Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie UJ, gdzie przygotował rozprawę dyplomową *Bilingwizm ukraińsko-polski w ujęciu socjolingwistycznym*. Pracę magisterską obronił w lipcu 2014 roku, a we wrześniu tego samego roku zgłosił ją na konkurs im. Jerzego Giedroycia, organizowany przez Ambasadę RP w Kijowie. W grudniu 2014 roku zdobył za nią trzecie miejsce w tym konkursie. W recenzji jego pracy prof. Tatiana Czernysz z Katedry Polonistyki Uniwersytetu Kijowskiego postulowała kontynuację rozpoczętych badań, zwracając uwagę na ich aktualność i możliwe stosowanie ich wyników nie tylko przez językoznawców, ale także przez socjologów, politologów,

psychologów i kulturoznawców. Pavlo Levchuk kontynuował swe badania podczas studiów doktoranckich na Wydziale Polonistyki UJ, gdzie przygotował rozprawę zatytułowaną *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia*. Jej obrona odbyła się na Wydziale Polonistyki UJ w 2019 roku.

Jeszcze przed ukończeniem rozprawy doktorskiej wygrał on konkurs na stanowisko asystenta w Instytucie Sławistyki PAN w Warszawie, gdzie został zatrudniony 1 sierpnia 2017 roku i pracuje do dziś, obecnie na stanowisku adiunkta.

Jego monografia *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia* ukazuje się w serii „Nowe w Glottodydaktyce”, co nie jest kwestią przypadku. Jej redaktor, prof. Przemysław E. Gębał, często podkreśla, że dydaktyka wielojęzyczności należy do podstawowych kierunków w glottodydaktyce europejskiej na początku XXI wieku – obok dydaktyki języków trzecich, interkomprehensji i rozbudzania świadomości językowej. W glottodydaktyce polskiej i polonistycznej o dydaktyce wielojęzyczności mówiono dotąd niewiele. Należy mieć nadzieję, że publikacja monografii Pavła Levchuka wpłynie korzystnie na zmianę tej sytuacji.

Prof. Władysław T. Miodunka
Rada Naukowa Serii

Kraków, czerwiec 2020 roku

Wstęp

Wielojęzyczność staje się we współczesnym świecie zjawiskiem naturalnym, wręcz koniecznym do samorealizacji, szczególnie w przypadku osób młodych. Zagadnienie funkcjonowania kilku języków w ludzkim umyśle coraz częściej budzi zainteresowanie językoznawców, którzy najczęściej badali dotąd znajomość dwóch języków przez jednostkę.

Założenia polityki językowej Rady Europy¹ mówią o znajomości trzech języków, co pozwoliłoby na swobodną komunikację w różnych krajach i jeszcze bardziej zjednoczyło Europę.

Niniejsza praca z kilku powodów różni się od wcześniejszych prac opisujących zjawisko kontaktów językowych w polskich warunkach. Po pierwsze, przedstawione badania dotyczą znajomości nie dwóch, lecz trzech języków – mianowicie języka ukraińskiego, języka rosyjskiego i języka polskiego. Języki wschodniosłowiańskie zostały przyswojone przez respondentów w dzieciństwie i wczesnej młodości, a znajomość polszczyzny jest konsekwencją procesu uczenia się i przyswajania tego języka. W przeciwieństwie do wcześniejszych prac badających zjawisko dwujęzyczności niniejsza praca ukazuje trójjęzyczność, o której sporadycznie mówiło się dotąd w polskim językoznawstwie (por. Weber 1996: 7-22; Bartol-Jarosińska 1996: 23-29). Trzeba jednak podkreślić, że koncepcje dotychczasowych badaczy nie były rezultatem badań tak licznej populacji, jak w niniejszym opracowaniu.

¹ Por. https://europa.eu/european-union/abouteuropa/language-policy_pl#rodzaje-informacji-a-polityka-j%C4%99zykowa.

Poza tym należy zwrócić uwagę na jeszcze jedno zagadnienie, a mianowicie na pochodzenie narodowościowe informatorów. Polscy językoznawcy skupiali do tej pory swoją uwagę na Polonii i Polakach mieszkających poza granicami kraju, zapominając o rosnącej grupie osób niepolskiego pochodzenia, które znajomości polszczyzny nie wyniosły z domu, ale nabyły ją w okresie późniejszym. Polszczyzna jest dla nich typowym językiem obcym, który w okresie ich życia może zmieniać swoją rolę i może stać się nawet językiem funkcjonalnie pierwszym.

W niniejszej monografii stawiam następujące hipotezy badawcze:

- 1) Zmiana roli języka polskiego wśród Ukraińców mieszkających w Polsce z obcego na funkcjonalnie drugi, w rzadkich przypadkach – funkcjonalnie pierwszy.
- 2) Tożsamość badanych pozostaje bez zmian. Osoby, które przed przyjazdem do Polski deklarowały, że są Ukraińcami, nadal nimi pozostają.
- 3) Zainteresowanie polszczyzną na Ukrainie wiąże się z możliwą emigracją do Polski lub z chęcią nauczania się języka polskiego jako obcego na Ukrainie.
- 4) Polszczyzna zaczyna powoli przejmować rolę języka rosyjskiego jako funkcjonalnie drugiego języka zarówno w Polsce, jak i w mniejszym stopniu na Ukrainie, szczególnie w przypadku Ukraińców mających negatywne nastawienie do rosyjskiego. Jest to proces długotrwały, dopiero się zaczynający.
- 5) Polskie pochodzenie pradziadków nie ma wpływu na kształtowanie zachowań językowych i kulturowych.

Pierwszy rozdział monografii ma charakter wprowadzający. Rozpoczyna go przedstawienie obecnej sytuacji językowej na Ukrainie, którą określam jako „poradziecką” z tego względu, że w latach 1991-2015 formalnie językiem państwowym był język ukraiński, co nie przeszkadzało swobodnemu funkcjonowaniu języka rosyjskiego we wszystkich sferach komunikacyjnych w poszczególnych regionach nawet w pozycji języka dominującego. Druga część rozdziału została poświęcona sytuacji języka polskiego na Ukrainie oraz rosnącej

migracji Ukraińców na zachód, gdzie pierwszym krajem za granicą jest Polska. W zakończeniu pierwszego rozdziału przedstawiono kwestię migracji Ukraińców do Polski, jej liczebność oraz problemy adaptacyjne tak dużej grupy migracyjnej.

Celem drugiego rozdziału jest przedstawienie Czytelnikowi badań kontaktów językowych każdego z trzech opisywanych języków. Kolejno zostały przedstawione zagadnienia badań kontaktów rosyjsko-obcych, potem polsko-obcych. Badania kontaktów języka ukraińskiego podzielono na dwie sfery: kontakty ukraińsko-rosyjskie i ukraińsko-polskie. Już na tym etapie warto zaznaczyć, że w dotychczasowych badaniach kontaktów języka rosyjskiego stosunkowo często uwzględniano zjawisko trójjęzyczności, czego nie można powiedzieć o pracach analizujących kontakty języków ukraińskiego i polskiego.

W trzecim rozdziale skupiam się na zagadnieniach teoretycznych zjawiska trójjęzyczności, które nie było dotąd definiowane w polskich pracach językoznawczych. Poza tym analizuję definicje dotyczące języka ojczystego, rodzimego, drugiego, trzeciego, funkcjonalnie pierwszego i funkcjonalnie drugiego. W swoich rozważaniach zwracam szczególną uwagę na podobieństwa i różnice w pojmowaniu zjawisk dwu- i trójjęzyczności, opierając się na polskich, ukraińskich i rosyjskich badaniach w tym zakresie.

Czwarty rozdział prezentuje autorski model badawczy oraz podział respondentów na grupy. Wyróżniono cztery grupy respondentów: dwie pierwsze grupy to osoby niepolskiego pochodzenia, mieszkające zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W pozostałych dwu grupach znalazły się osoby, które uważam za osoby na pograniczu polskiego pochodzenia, co oznacza, że deklarowali oni polskie pochodzenie swoich pradziadków, ale ci najczęściej nie brali przecież udziału w wychowywaniu małego dziecka, a tym bardziej dorastającego nastolatka. Przyjęcie takich założeń miało na celu porównanie odpowiedzi każdej z badanych grup i mogło prowadzić do wniosku, że założenia były nieuzasadnione, gdyby wyniki badań nie różniły się wystarczająco.

Piąty rozdział, zatytułowany *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska w świetle badań ankietowych* ma na celu zaprezentowanie

wyników badań ankietowych, którymi zostało objętych 1160 informatorów. Przedstawione w pracy wyniki badań dotyczą: ogólnej charakterystyki przedstawionych grup, języka pierwszego respondentów i ich tożsamości kulturowej, także ich motywacji do uczenia się języka polskiego, poziomu znajomości każdego z badanych języków z podziałem na sprawności językowe oraz częstotliwości używania każdego z nich. Uwzględniono tu także stosunek emocjonalny badanych do każdego z języków.

W szóstym rozdziale przedstawiono najpierw sfery posługiwania się każdym z języków, potem osoby, z którymi respondenci komunikują się w każdym z języków, częstotliwość wyboru każdego z badanych języków w trakcie korzystania z mediów oraz częstotliwość używania języków w sferze osobistej. Szósty rozdział dostarcza argumentów na rzecz uznania języka polskiego za jeden z języków wchodzących w rzeczywiste kontakty z dwoma pozostałymi. W tej sytuacji polszczyzna przestawałaby być językiem obcym, który jest używany zwłaszcza na zajęciach i tylko krótkotrwale podczas wyjazdu do innego kraju.

Moja uwaga w rozdziałach piątym i szóstym koncentrowała się na analizie badań ilościowych, podczas gdy rozdział siódmy prezentuje studia przypadków osób trójjęzycznych realizowane przy pomocy metod jakościowych, proponując podział na modele stawiania się i bycia trójjęzycznym. Podstawą przedstawionych w tym rozdziale przypadków były wywiady pogłębione, przeprowadzone z poszczególnymi informatorami oraz ich obserwacja uczestnicząca. Wśród opisywanych przypadków znalazły się dwa pokazujące znajomość polszczyzny poświadczoną egzaminami certyfikатовymi z języka polskiego jako obcego. Podsumowanie tego rozdziału przynosi zestawienie wszystkich opisanych przypadków i ich klasyfikację.

W rozdziale ósmym dokonano podsumowania przedstawionych badań, które – oprócz analizy funkcjonowania trójjęzyczności z udziałem języka polskiego – po raz pierwszy zwracają uwagę na znaczenie języka polskiego w życiu osób niepolskiego pochodzenia. Polszczyzna powoli staje się narzędziem samorealizacji dla coraz

większej liczby mieszkańców innych państw, a przede wszystkim dla obywateli Ukrainy.

Na koniec pragnę podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej książki. Dziękuję Profesorowi Władysławowi T. Mioduncze za zachęcenie mnie do podjęcia badań nad trójjęzycznością właśnie osób niepolskiego pochodzenia. Dziękuję za inspiracje naukowe, pomoc i wsparcie oraz ukształtowanie mojego warsztatu naukowego. Dziękuję także za wnikliwą analizę i korektę pracy na każdym etapie jej powstawania, jak również za napisanie wprowadzenia do niniejszej publikacji.

Specjalne podziękowania kieruję do Pana Profesora Michała Głuszkowskiego za wnikliwą recenzję mojej pracy doktorskiej oraz recenzję wydawniczą, które pomogły w znaczący sposób ulepszyć monografię. Dziękuję za ogromne zaangażowanie i wyrozumiałość, których doświadczyłem ze strony Pana Profesora.

Dziękuję bardzo Panu Profesorowi Przemysławowi Gębałowi za glottodydaktyczne spojrzenie na niniejszą pracę i cenne wskazówki służące jej ulepszeniu.

Praca nie została by opublikowana bez wsparcia finansowego, za które składam serdeczne podziękowanie Pani Profesor Annie Zielińskiej, dyrektorowi Instytutu Sławistyki PAN.

Uczestnikom moich badań dziękuję za życzliwość i zaufanie. Dziękuję za pozostawione komentarze po wypełnieniu ankiety i chęć dalszej współpracy. Dziękuję za poświęcony czas i podzielenie się refleksjami nad własnymi doświadczeniami językowymi.

Na sam koniec dziękuję mojej rodzinie, zarówno ukraińskiej jak i polskiej, za nieustanne wsparcie i cierpliwość. Dziękuję wszystkim, którzy stali się moją rodziną w ciągu 12 lat pobytu w Polsce.

Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia

Słowa kluczowe: trójjęzyczność, język polski, język ukraiński, język rosyjski, przyswajanie języka

Niniejsza praca dotyczy niebadanego dotąd zjawiska trójjęzyczności Ukraińców mieszkających zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W badaniach wzięły udział osoby niepolskiego pochodzenia, dla których język polski jest językiem obcym. Badania były prowadzone w latach 2015-2017 na Ukrainie i w Polsce i uczestniczyło w nich 1160 osób.

W pierwszym rozdziale przedstawiam obecną sytuację językową na Ukrainie, którą określam jako „poradziecką” z tego względu, że w latach 1991-2015 formalnie językiem państwowym był ukraiński, co nie przeszkadzało swobodnemu funkcjonowaniu języka rosyjskiego we wszystkich sferach komunikacyjnych w poszczególnych regionach nawet w pozycji języka dominującego. Druga część tego rozdziału została poświęcona opisowi sytuacji języka polskiego na Ukrainie oraz rosnącej migracji Ukraińców na zachód, gdzie pierwszym krajem za granicą jest Polska. W zakończeniu pierwszego rozdziału przedstawiono zjawisko migracji Ukraińców do Polski, jej liczebność, najczęściej wykonywane przez migrantów zawody oraz problemy adaptacyjne tak dużej grupy migracyjnej.

Celem drugiego rozdziału jest przedstawienie Czytelnikowi badań kontaktów językowych każdego z trzech opisywanych języków. Kolejno zostały przedstawione kwestie badań kontaktów rosyjsko-obcych, potem polsko-obcych. Badania kontaktów języka ukraińskiego podzielono na dwie sfery: kontakty ukraińsko-rosyjskie i ukraińsko-polskie.

W trzecim rozdziale skupiam się na zagadnieniach teoretycznych zjawiska trójjęzyczności, które nie było dotąd definiowane w polskich pracach językoznawczych. Poza tym analizuję definicje dotyczące języka ojczystego, rodzimego, drugiego, trzeciego funkcjonalnie pierwszego i funkcjonalnie drugiego.

W czwartym rozdziale został przedstawiony autorski model badawczy.

W piątym wyróżniono cztery grupy respondentów: dwie pierwsze grupy to osoby niepolskiego pochodzenia, mieszkające zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W pozostałych dwu grupach znalazły się osoby, które uważam za osoby na pograniczu polskiego pochodzenia, co oznacza, że deklarowali oni polskie pochodzenie swoich pradziadków, którzy najczęściej nie brali przecież udziału w wychowywaniu małego dziecka, a tym bardziej dorastającego nastolatka. Przyjęcie takich założeń miało na celu porównanie odpowiedzi każdej z badanych grup i mogło prowadzić do wniosku, że założenia były nieuzasadnione, gdyby wyniki badań nie różniły się wystarczająco. Przedstawione w pracy wyniki badań dotyczyły ogólnej charakterystyki przedstawionych grup, języka pierwszego respondentów i ich tożsamości kulturowej, także ich motywacji do uczenia się polskiego, poziomu znajomości każdego z badanych języków z podziałem na sprawności językowe oraz częstotliwości używania każdego z nich. Uwzględniono tu także stosunek emocjonalny badanych do każdego z języków.

W szóstym rozdziale zostały przedstawione najpierw sfery posługiwania się każdym z języków, potem osoby, z którymi respondenci komunikują się w każdym z języków, częstotliwość wyboru każdego z nich w trakcie korzystania z mediów oraz częstotliwość ich używania w sferze osobistej.

Rozdział siódmy prezentuje studia przypadków osób trójjęzycznych, proponując podział na modele stawania się i bycia trójjęzycznym. Podstawą przedstawionych w tym rozdziale przypadków były wywiady pogłębione, przeprowadzone z poszczególnymi informatorami oraz obserwacja uczestnicząca.

W rozdziale ósmym dokonano podsumowania przedstawionych badań, które oprócz analizy funkcjonowania trójjęzyczności z udziałem języka polskiego po raz pierwszy zwracają uwagę na wartość języka polskiego dla osób niepolskiego pochodzenia, wskazując, że polski powoli staje się narzędziem samorealizacji coraz większej liczby osób.

Ukrainian-Russian-Polish trilingualism of Ukrainian people of non-Polish descent

Keywords: trilingualism, Polish language, Ukrainian language, Russian language, language acquisition

The dissertation concerns the phenomenon so far not subjected to studies of trilingualism of Ukrainians living both in Poland and in Ukraine. The study was attended by non-Polish descent persons, for whom Polish is a foreign language. The research was carried out in the years 2015-2017 in Ukraine and Poland and 1,160 people took part in it.

In the first chapter of the dissertation I present the current language situation in Ukraine. I refer to it as “post-Soviet” because in the years 1991-2015, despite the official language being Ukrainian, it did not interfere with the free functioning of the Russian language in all areas of communication, in individual regions even in the position of the dominant language. The second part of the chapter is devoted to the situation of the Polish language in Ukraine and the growing migration of Ukrainians to the west, where Poland is the first country abroad. The end of the first chapter presents the migration of Ukrainians to Poland, its number, most often performed professions and the adaptation problems of such a large migration group.

The purpose of the next chapter is to present the reader with language contact research between the three languages studied. Respectively, the issues of research on Russian-foreign contacts, then Polish-foreign contacts were presented. The study of Ukrainian lan-

guage contacts was divided into two areas: Ukrainian-Russian and Ukrainian-Polish contacts.

In the third chapter I focus on theoretical issues of the phenomenon of trilingualism, which has never been defined in Polish linguistic works. In addition, I analyze the definitions of the native language, first and second language and the third functionally as the first or the second language.

In the next chapter, four groups of respondents were distinguished: the first two groups are people of non-Polish descent, living both in Poland and in Ukraine. The other two groups included people who I consider to be people on the borderline of Polish origin, which means that they declared the Polish origin of their great-grandparents, who most often did not take part in raising a small child, let alone adolescent teenagers. The adoption of such assumptions was aimed at comparing the responses of each of the studied groups and could lead to the conclusion that the assumptions were unjustified if the results of the research did not differ sufficiently. The results presented in the dissertation concerned the general characteristics of the aforementioned groups, the first language of the respondents and their cultural identity, as well as their motivations for learning the Polish language, the level of linguistic competence of each language including the division according to the language skills and the frequency of using each one. The emotional attitude towards every of the language was also taken into account.

In the sixth chapter at first the areas of the use of every language were presented, then the people with whom the respondents communicate in either of the languages, the frequency of the choice of the described languages while using the media and the frequency of using them in the personal sphere.

The seventh chapter demonstrates cases studies of trilingual people, proposing a division into models of becoming and being trilingual. The basis for the cases presented in this chapter were in-depth interviews, conducted with individual informers as well as their participating observation.

The last chapter consists of a summary of the presented research. Apart from the analysis of the functioning of trilingualism concerning the use of the Polish language, points, for the first time, at the value of the Polish language for people of non-Polish descent. For those people Polish language slowly becomes a tool for self-fulfilment.

Translated by Adrian Piróg

Українсько-російсько-польська тримовність українців непольського походження

Ключові слова: тримовність, українська мова, російська мова, польська мова, мовна аквізиція

Представлена дисертація описує поки що невідомі явища тримовності українців, які живуть як у Польщі, так і в Україні. У дослідженні, котре було проведено в 2015-2017 роках в Україні та у Польщі, взяли участь 1 160 осіб без польського походження, для яких польська мова є іноземною.

У першому розділі представлено актуальну мовну ситуацію в Україні, яку названо «пострадянською», оскільки незважаючи на те, що в 1991-2015 роках офіційною мовою була українська, ніщо не заважало вільному функціонуванню російської мови у всіх сферах комунікації, а в окремих регіонах навіть її домінуванню. Друга частина розділу присвячена ситуації польської мови в Україні та зростаючій міграції українців до західноєвропейських країн, серед яких Польща займає провідне місце. Наприкінці першого розділу висвітлено міграцію українців до Польщі її кількість, найчастіше виконувані професії та проблемами адаптації такої великої міграційної групи.

Метою другого розділу є ознайомлення читача з дослідженнями мовної ситуації кожної з трьох описаних мов. Представлені питання дослідження російсько-іноземних контактів, а також польсько-іноземних контактів. Вивчення контактів українською мовою було поділено на дві області: українсько-російські та українсько-польські контакти.

У третьому розділі особливу увагу зосереджено на теоретичних питаннях явища тримовності, які ніколи не були визначені в польських лінгвістичних творах. Крім того, аналізовано визначення перша мова, рідна мова, друга мови, третя мова.

У четвертому розділі було виділено чотири групи респондентів: перші дві групи – люди без польського походження, які проживають як у Польщі, так і в Україні., а дві інші -включали опитаних, яких вважаємо людьми на пограниччі польського походження, що означає, що вони декларували польське походження своїх прабабусь і прадідів, які найчастіше не брали участь у вихованні маленької дитини, не кажучи вже про підлітків. У п'ятому розділі представлені результати дослідження, котрі стосуються загальної характеристики представлених груп, першої мови респондентів та їхньої культурної ідентичності, їх мотивації до вивчення польської мови, рівня знань кожної з вивчених мов, розділених на мовні навички та частоту використання кожного з них. Також включено емоційне відношення суб'єктів до кожної з мов.

Шостий розділ описує сфери використання кожної з мов, а також людей, з якими респонденти спілкуються на кожній мові, частота вибору кожної з вивчених мов у використанні засобів масової інформації та частота використання мов у особистій сфері.

У сьомому розділі представлено приклади тримовних осіб, які пропонують поділ на моделі «ставання» тримовними. Основою для дослідження, представлених у цьому розділі, були глибинні інтерв'ю, проведені з індивідуальними інформаторами та спостереженнями за учасниками.

Восьмий розділ підсумовує представлене дослідження та аналізує функціонування тримовності з використанням польської мови. Монографія вперше привертає увагу до цінності польської мови для людей без польського походження, для котрих польська мова повільно стає інструментом самореалізації.

Украинско-русско-польский трилингвизм украинцев непольского происхождения

Ключевые слова: трилингвизм, польский язык, украинский язык, русский язык, овладение языком

Эта работа затрагивает пока неизученный феномен трилингвизма украинцев, проживающих как в Польше, так и на Украине. В исследовании приняли участие лица непольского происхождения, для которых польский язык является иностранным. Исследование проводилось в 2015-2017 годах на Украине и в Польше, участие приняло 1160 человек.

В первой главе описывается текущая языковая ситуация в Украине, которую автор называет «постсоветской», поскольку в 1991-2015 годах официальным языком был украинский, который не препятствовал свободному функционированию русского языка во всех сферах общения, а в отдельных регионах – даже в доминировании. Вторая часть главы посвящена состоянию польского языка в Украине и растущей миграции украинцев в западные страны, из которых Польша является наиболее приоритетной. В конце первой главы описывается миграция украинцев в Польшу, её численность, наиболее часто выбираемые профессии и проблемы адаптации настолько большой миграционной группы.

Цель второй главы – предоставить читателю исследование языковых контактов каждого из трёх описанных языков. Впоследствии были описаны вопросы исследования российско-зарубежных контактов, затем польско-зарубежных контактов.

Изучение украиноязычных контактов было разделено на две области: украинско-русские и украинско-польские контакты.

В третьей главе исследуются теоретические вопросы феномена трилингвизма, который никогда ранее не изучался в польских лингвистических работах. Кроме того, анализируются определения родного языка, второго языка, третьего, функционально первого и функционально второго.

В четвертой главе были выделены четыре группы респондентов: первые две группы были людьми непольского происхождения, проживающими как в Польше, так и в Украине. Две другие группы состояли из людей, которых автор считает людьми на границе польского происхождения, что означает, что они объявили польское происхождение своих прабабушек и дедушек, которые чаще всего не принимали участие в воспитании маленького ребенка, не говоря уже о подростках. Принятие таких предположений было направлено на сравнение ответов каждой из исследуемых групп и могло привести к выводу, что предположения были неоправданными, потому что результаты исследования не отличались в достаточной степени. В пятой главе представленные результаты исследования, касались общих характеристик представленных групп, первого языка респондентов и их культурной самобытности, их мотивации к изучению польского языка, уровня знаний каждого из изучаемых языков с разделением на языковые навыки, и частотность использования каждой из них. Также сюда входит эмоциональное отношение субъектов к каждому из языков.

В шестой главе сначала описывается сфера использования каждого из языков, затем люди, с которыми респонденты общаются на каждом языке, частотность выбора каждого из изучаемых языков при использовании средств массовой информации и частотность использования языков в личной сфере.

В седьмой главе представлены тематические исследования трёхязычных людей, предлагающие деление на модели становления и бытия трёхязычными. Основой для случаев, пред-

ставленных в этой главе, были глубокие интервью, проведенные с отдельными респондентами и наблюдением их участников.

В Восьмой главе кратко изложены проведённые исследования, в которых помимо анализа функционирования трилингвизма с использованием польского языка впервые обращено внимание на ценность польского языка для людей непольского происхождения, что постепенно становится инструментом для самореализации растущего количества людей.

Перевод на русский язык: Дмитрий Бегунов

Największą zaletą tego opracowania, oprócz jego aktualności, jest szeroki zakres badań, obejmujący różne grupy społeczne, a także rzetelna i drobiazgowa interpretacja bogatego materiału gromadzonego przez kilka lat, a w wypadku studiów przypadków – obserwacji sięgających wstecz nawet ponad 20 lat. Jestem pewien, że zainteresuje nie tylko językoznawców, ale i przedstawicieli innych dyscyplin, a także odbiorców nienaukowych, np. będzie to cenne źródło wiedzy dla dziennikarzy społeczno-politycznych poruszających problemy ukraińskiej emigracji w Polsce.

Z recenzji prof. Michała Gluszkowskiego

Pavlo Levchuk – polonista z wykształcenia. W 2019 roku uzyskał stopień doktora w dziedzinie językoznawstwa na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od sierpnia 2017 roku jest zatrudniony w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół zagadnień wielojęzyczności (szczególnie polsko-wschodniosłowiańskiej) i kontaktów językowych oraz nauczania polszczyzny jako języka drugiego. Opublikował kilkanaście artykułów poświęconych tej tematyce w pismach naukowych i tomach pokonferencyjnych w Polsce i na Ukrainie. Od 2019 roku jest sekretarzem redakcji czasopisma „Cognitive Studies | Études cognitives”.